

3 НАГОДИ 50-РІЧЧЯ ІНСТИТУТУ ГЕОХІМІЇ, МІНЕРАЛОГІЇ ТА РУДОУТВОРЕННЯ ІМЕНІ М.П. СЕМЕНЕНКА НАН УКРАЇНИ *

9 січня 2019 р. Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України (ІГМР НАН України, перша назва — Інститут геохімії та фізики мінералів АН УРСР) виповнилося 50 років. ІГМР НАН України — установа, в якій працюють багато різнопрофільних фахівців — геохіміків і хіміків, мінералогів і фізиків, петрологів і фізико-хіміків, рудознавців та ін. Це фахівці, які всебічно вивчають речовинний склад геологічних об'єктів із метою прирощення знань про Землю, умов формування асоціацій порід руд і рудних формацій, задля задоволення потреб України в мінеральній сировині та її раціонального використання. На сьогодні співробітники ІГМР НАН України ведуть наукові дослідження за такими науковими напрямками: геохімія процесів породо- і рудоутворення, пошукова геохімія та геохімія доквілля; регіональна та генетична мінералогія, фізика мінералів, наномінералогія; петрологія ендегенних процесів; геологія, металогенія та прогнозування родовищ корисних копалин України.

Ключові слова: Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М.П. Семененка НАН України; мінеральна речовина; геологічні процеси, науки про Землю, Інститут геохімії і фізики мінералів.

Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка (ІГМР, Інститут) Національної академії наук України до 1993 року називався Інститутом геохімії і фізики мінералів, до 2006 — Інститутом геохімії, мінералогії та рудоутворення. Його було створено на базі Сектору геохімії, мінералогії, петрографії і рудних родовищ та Сектору металогенії Інституту геологічних наук Академії наук УРСР на виконання постанови Президії АН УРСР від 9 січня 1969 р. № 4. Так своєрідно матеріалізувались ідеї академіка Володимира Вернадського про створення Мінералогічного інституту, аналогом якого нині є Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення. Від самого початку на Інститут було покладено виконання наукових досліджень зі стратегічних основних напрямів:

— дослідження природи і властивостей мінеральної речовини;

— вивчення геологічних процесів на фізико-хімічній основі з метою встановлення генезису і закономірностей концентрації родовищ;

— вивчення геології рудних і нерудних родовищ, розробка пошукових критеріїв та наукових основ їх прогнозування.

Первинна структура Інституту геохімії і фізики мінералів АН УРСР, затверджена постановою Президії АН УРСР від 10 лютого 1969 р. № 53 відповідно до цих наріжних завдань, складалась з 15 відділів. Вона виглядала таким чином: відділ геології та геохімії рудних родовищ; відділ геології та геохімії нерудних копалин; відділ геології та геохімії осадового рудоутворення; відділ кристалохімії та мінералогії; відділ регіональної геохімії; відділ петрографії; відділ метаморфічних та метасоматичних питань; відділ геології та геохімії літогенезу; відділ геології та геохімії кори вивітрювання; відділ фазових перетворень мінералів; відділ експериментальної мінералогії; відділ спектроскопії мінеральної речовини; відділ геохімії ізотопів та радіогеохронології; відділ ядерної геохімії та космохімії; відділ спектральних досліджень руд та мінералів.

У цій публікації використано матеріал колективної монографії «Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України: 50 років» (Київ, 2019. 268 с.)

Також початково до складу установи входив сектор металогенії зі чотирма відділами: проблем рудоутворення; геології та металогенії докембрію; металогенії складчастого обрамлення та осадового чохла щита; структури рудних полів і родовищ.

До цих 18 відділів 1972 року з Інституту геологічних наук АН УРСР було переведено ще відділ регіональної та генетичної мінералогії.

Засновником Інституту та його першим директором був академік АН України Микола Пантелеймонович Семененко — видатний учений у галузі петрології, геохімії, геохронології і рудоносності докембрію, ефективний організатор науки. З метою глибокого вивчення речовинного складу геологічних об'єктів, розробки нових методів пошуків і прогнозування покладів мінеральної сировини він об'єднав зусилля вчених рудно-петрографічного та мінералого-геохімічного спрямування, фізиків і хіміків, фахівців із електронно-мікроскопічних, спектроскопічних, рентгеноструктурних, ізотопно-геохімічних, генетичних та інших методів дослідження і дав поштовх бурхливому розвитку Інституту, який дуже швидко став провідною установою у галузі геохімії та мінералогії у Радянському Союзі і був широко відомий за його межами.

У 1977—2008 рр. Інститут очолював академік НАН України М.П. Щербак. Протягом цього часу в Інституті продовжувалися дослідження, започатковані академіком М.П. Семененком, вдало доповнені петрологічними і геохронологічними роботами. Але акцент був зміщений у бік тематики, спрямованої на висвітлення еволюції ендегенних процесів у докембрії та вивченні перспектив рудоносності Українського щита, що згодом відбилося у новій назві установи — Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення, який набув світового авторитету у царині геохронологічних досліджень.

2008 року Інститут очолив академік НАН України О.М. Пономаренко, учень М.П. Щербака, який продовжив його дослідження, скеровані на вивчення ранньої історії Українського щита. Відповідаючи на виклики часу, О.М. Пономаренко, поряд із розвитком фундаментальних досліджень, сприяє, а часто й ініціює, роботи прикладного спрямування. Окрім розвитку традиційних наукових напрямів в Інституті з'явилися нові, зокрема біо- та наномінералогія, а дані з кристалохімії і фізики мінералів усе частіше застосовують у петрології, металогенії, екологічній геохімії. ІГМР — єдина наукова організація в Україні, де виконують дослідження з геології ізотопів.

З об'єктивних причин за цей час у Інституті значно скоротилась кількість працівників, зокрема наукових, його обладнання не є вже таким унікальним, як було на час створення, прикро, але нині воно значною мірою морально застаріле і фізично зношене.

Структура Інституту постійно зазнавала змін відповідно до зміни основних напрямів робіт, викликів сучасності, потреб держави і рівня фінансування науки. Частина наукових підрозділів зберегла свої первинні назви, наукові кадри і, відповідно, напрями наукових досліджень. Інші за цей час зазнали суттєвої реорганізації як у кадровому, так і в науковому аспектах. Прикметою сьогодення є те, що нині досить складно чітко розмежувати наукові напрями досліджень, а найважливіші результати отримуються на стику наук. У межах кожного напрямку завдання вирішуються комплексно і творчо, за участю більшості, а часто і всіх відділів установи, різних методологічних підходів і методів.

Наразі дослідження в Інституті тривають за такими основними науковими напрямами: геохімія процесів породо- і рудоутворення; пошукова геохімія та геохімія доквілля; регіональна та генетична мінералогія, фізика мінералів, наномінералогія; петрологія ендегенних процесів; геологія, металогенія та прогнозування родовищ корисних копалин України.

Тому нині в Інституті функціонує 13 відділів (геохімії ізотопів і мас-спектрометрії; радіогеохронології; пошукової та екологічної геохімії; геохімії техногенних металів та аналітичної хімії; регіональної та генетичної мінералогії; оптичної спектроскопії і люмінесценції мінералів; фізики мінеральних структур та біомінералогії; проблем алмазонасності; петрології; геології та хроностратиграфії докембрію; геології та геохімії рудних родовищ, геологічних, геохімічних та дистанційних методів досліджень; космоекології та космічної мінералогії), працює кілька неструктурних лабораторій. На базі Інституту створено Центр колективного користування «Мас-спектрометричний центр твердофазного, газового ізотопного та мікроелементного аналізу» для забезпечення ефективної роботи з виконання тонких аналітичних досліджень мінеральної речовини для усіх наукових установ НАН України й інших установ, зокрема закладів вищої освіти.

За час роботи інституту були започатковані і продовжують розвиватися наукові школи — геохімічні (ізотопно-геохронологічна, пошукової та

екологічної геохімії), мінералогічні (регіонально-мінералогічна, термобарогеохімічна, кристалохімічна, фізики мінералів), петрологічна, рудно-металогенічна.

Важливо, що Інститут вже тривалий час слугує осередком і громадського наукового життя: на його базі створені і функціонують добровільні науково-громадські організації. Найдавніше з них — Українське мінералогічне товариство (УМТ), функціонування якого нерозривно пов'язано з Інститутом. Також ІГМР є базовою організацією для Комітету по метеоритах НАН України і Товариства пошукової та екологічної геохімії. Ряд працівників Інституту є членами Міжвідомчого петрографічного комітету, Національного стратиграфічного комітету України, редакційних колегій наукових періодичних видань, ведуть активну освітньо-популяризаторську діяльність, прагнучи поширю-

вати геологічні знання та сучасні напрацювання у галузі наук про Землю.

Підсумком наполегливої п'ятдесятирічної роботи Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М.П. Семененка Національної академії наук України є його напрацювання, світовий авторитет і набутий досвід, значна науково-методична база розробок, створені потужні наукові школи і традиції досліджень. Все це дає змогу стверджувати, що Інститут був і нині є провідною науковою установою в галузі речовинних наук про Землю, зберіг і примножує свій науковий потенціал, збагатив геологічну науку новими знаннями і має ще багато актуальних завдань, які до снаги вирішити творчому колективу Інституту.

Редколегія